

**O`zbekstan Respublikasi Xalq bilimlendiriw Ministrliqi
A`jiniyaz atındag`ı No`kis Ma`mleketlik pedagogikalıq
institutı**

ZAMIRA QURBANIZOVA

«TA`RBIYA ISLER METODIKASI»

pa`ni boyınsha «Baslawısh ta`lim ha`m sport ta`rbiyalıq is» ta`lim bag`darı
talabaları ushın leksiya tekstleri

NO`KIS

MAZMUNI

№	Temalar	Saatlar
1	Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq isler metodikasi kursı ha'm kontseptsiyası	4
2	Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq islerdi sho'lkemlestiriwdin' ilimiy-teoriyalıq tiykarları	6
3	Ta'rbiyalıq islerdin' formaları ha'm olardı sho'lkemlestiriwge qaratılǵ'an tayarlıq algoritmi	4
4	Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq islerdi rejelestiriw.	2
5	Sho'lkemlestiriwshi ha'm onın' xızmetin alıp barıw metodikasi	2
6	Shan'araqta ha'm ken' ja'miyetshilikte bala shaxsının' qa'liplesiwi.	2
	Ja'mi	20

1-TEMA. KLASSTAN HA'M MEKTEPTEN TIS TA'RBIYALIQ ISLER METODIKASI KURSI HA'M KONTSEPTSİYASI

REJE

1. Ta'rbiya, ta'rbiyalıq isler ha'm ta'rbiya isler metodikasi haqqında ulıwma tu'sinik
2. Ta'rbiya isler metodikasi ha'm shaxstı pedagogikalıq qollap-quwatlaw
3. Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq isler kursı
ta'rbiya isler metodikasi pa'ninin' ayırıqsha tarmag'ı
sıpatında

Tayanış tu'sinikler: Ta'rbiya, ta'rbiyalıq isler, ta'rbiya isler metodikasi, shaxstı pedagogikalıq qollap-quwatlaw, klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq isler

O'zbekstan Respublikasının' g'a'rebsizlikke erisiwi ha'mde o'z mustaqil siyasiy, ekonomikalıq ha'm sotsial jolına iye bolıwı, xalıq xojalıǵının' tu'rli tarawlarında, tiykarınan, xalıq ta'limi diziminde o'sip kelatırǵ'an jas a'wlad ta'lim-ta'rbiyası menen barlıq protsessin qayta ko'rip shıǵ'ıwda taqaza etedi.

ha'zirgi waqıtta, pa'n ha'm ma'deniyattın' son'g'ı tabısları tiykarında keleshegimiz bolǵ'an jas a'wladtı turmısqa tayarlawdın' na'tiyjeli forma ha'm metodikaların izlew ju'da za'ru'r.

O'zbekstan Respublikası Prezidentining «Ruwxıylıq ha'm ag'artıwshılıq» ja'ma'a'tshilik orayı xızmeti n ja'nede rawajlantırıw ha'm na'tiyjelegin asırıw tuwrısında» g'ı parmanında ko'retilip o'tilgendey, ja'miyette joqarı ruwxıylıq pa'ziyetlerin kamal taptırıw, milliy ideologiyalıq qa'liplestiriw, jaslardı bay ma'deniy miyrasımızg'a, tariyxıy da'stu'rlerimizge, ulıwmainsanıylıq qa'diriyatlarg'a hu'rmet, watang'a muxabbat, g'a'rebsizlik ideyalarına sadaqat ruwxında ta'rbiyalaw ma'mleketimizde a'melge asırılıp atırǵ'an ba'rshe reformalardı sheshiwdi faktor.

Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq jumislardın' na'tiyjeligin asırıw en' aldı menen kamil insandı qa'liplestiriwdin' en' zamanago'y ha'm qluay bag'darların tawıp en'giziwge baylanıslı. Usı Kontseptsiya ha'm usı maqsette, shaxs kamalatı basqıshların belgilep alıwǵ'a bag'darlarg'an.

Ta'rbiyalıq jumislardı da'wir talabına juwap beretug'm halg'a keltiriw ushın ta'rbiyanın' tiykarı bolǵ'an ba'rshe ideyalar qaytadan ko'rip shıǵ'ılıwı, tiykarǵ'ı itibar bala shaxsına qaratılǵ'anlıǵ'ı, jıllar dawamında toplanǵ'an jaqsı ta'jiriybeden o'nimli paydalanıw za'ru'rılıǵın taqaza etedi.

Ta'rbiyalıq jumislar huqıq tarqatıw organları, do'retiwshilik uyımlar, Ma'mleket ha'm ma'mleketlik emes jamg'armalar, komitetler ha'm sho'lkemler menen birgelikte alıp barıladı.

TA'RBİYA LIQ JUMISLARDIN' TİYKARGI BAGDARLARI, MAQSET HA'M WAZIYPALARI

İnsan shaxsının kamal tabıwı ushın ju'da qıyın ha'm u'zliksiz protsess dawamında qa'liplesedi. Onın ta'rbiyashıg'a ata-anası, mektep, ma'ha'lle, dosları, ja'ma'a't sho'lkemleri, a'tirap-ortalıq, xalıqlıq xabar quralları, ko'rkem o'ner, a'debiyat, ta'biyat ha'm basqalar tikkeley ta'sir ko'rsetedi.

Joqarıdagı ba'rshe turmıshlıq iqtıyajlardı payda etiwde o'z-ara birgeliktegi ta'sir ortalıgı arqalı shaxstı ta'rbiyalaw ha'm ta'rbiyanın birligin ta'miyinlegen halda, onı shaxs sıpatında qa'liplesiwine jaman ta'sir ko'rsetetug'ın ortalıqtan qorg'aw.

Ta'rbiyanın bas-jas a'wladtı ruwxıylıq-a'dep-ikramlılıq ta'rbiyalawda xalıqtın bay milily, ruwxıylıq-ag'artıwshılıq ta'rbiyalawda xalıqtın bay milliy, ruwxıylıq-tariyxıy da'stu'rlerine, u'rip-a'detleri ha'mde ulıwmainsanıylıq qa'diriyatlarg'a tiykarlang'an na'tiyjeli sho'lkemlesken, pedagogikalıq forma ha'm qurallardı islep shıg'ıw a'melge en'giziledi.

Ta'rbiyanın tiykargı wazıypası – shaxstın aqılıy, a'dep-ikramlılıq, erkin pikirlewshi ha'm fizikalıq rawajlanıwına, onın qa'biletlerin ha'r ta'repleme ashıw ushın mu'mkinshilik jaratadı.

Bunın ushın– jaslardı erkin pikirlewge tayarlaw, turmıs mazmunın tu'sinip alıwg'a ko'meklesiw, o'zin-o'zi basqarıw ha'm qadag'alawdı biliwdı qa'liplestiriw, o'z shaxsiy turmısına maqsetli jantasıw, olarda reje ha'm a'mel birligi sezimin oyatıw ;

–oqıwshılardı milliy, ulıwmainsanıylıq qa'diriyatlar, Watanimizdın bay ruwxıylıq miyrası menen tanıstırıw, ma'deniy ha'mde du'n'yaviy bilimlerin iyellewge bolg'an talapların qa'liplestiriw, ko'nikpe payda qılıw, o'sip-bayıt barıw ha'm estetikalıq tu'siniklerin qa'liplestiriw ;

–ha'r bir o'smirdin bilimdanlıg'ın ha'm do'retiwshilik mu'mkinshiliklerin anıqlap, olardı rawajlantırıw. İnsan xızmetin tu'rli tarawlarında en'gizip ko'riw. Balalar do'retiwu shiligin, ziyrekligin ju'zege shıg'arıw ha'm ja'nede qolap –quwatlaw ushın shart-sharayat jaratıw ;

–insanıylıq a'debi o'lshemlerin qa'liplestiriw (yuir-birin tu'sinetug'ın miyirbanlıq, shapqatlılıq, ırqıy ha'm milliy kemsitiwlerge, taqatsızlıq) qarım-qatnas a'debi menen ta'rbiya quralları (haqsızlıqqa, o'tirikshilik, shaqımshılıqqa taqatsızlıq) ken' qollanıwı tiyis ;

–watanparwarlıq, du'n'yalıq pikirlew, ja'miyetimizde jasap atırg'an adamlar menen o'z-ara mu'na'sibet so'ylesiwin ornatıw, ma'mleketine, onın qorg'awı ushın ba'rqulla shay bolıp turıw, O'zbekstan Respublikası ha'm basqa ma'mleketlerdin belgilerine hu'rmet menen qaraw, jas a'wladtı O'zbekstan Konstitutsiyasına, bayrag'ına, gerbine, gimnine, Prezidentine sadaqatlı qılıp ta'rbiyalaw ;

– nızamlı ja'ma'a't a'dep-ikramlı ha'm turmus qa'delerine hu'rmet menen qarawdı ta'rbiyalaw, shaxstın no'eb qırların belgilewshi puqaralıq ha'm sotsial juwapkershilik sezimlerin rawajlantırıw, o'zi jasap atırg'an ma'mleketin rawajlanıwı, insaniyat rawajlanıwın turaqlı saqlap qalıw ushın pidayılıq, ekologiyalıq ta'lim-ta'rbiya beriw ;

– mustaqil respublikamız O'zbekstannın ishki ha'm sırtqı siyasatına tuwrı ha'm xalisana baha beriwge u'yretiw, onın tınıshlıq, demokratiya ha'm basqa ma'mleketlerdin ishki islerine aralasmalıq, ashıq ashkara sırtqı siyasatqa ha'm o'z xalqının turmısın da'rejesin asırıwg'a bag'darlarg'an, puqaralardı sotsial qorg'aytug'ın ishki siyasatı tuu'rı tu'siniwi kerek ;

–turmısta en' joqarı qa'diriyat esaplang'an miynetke do'retiwshilik menen jandasıw pa'ziyetlerin qa'liplestiriw ;

–salamat turmısish tarzine umtılıwdı ta'rbiyalaw ha'm rawajlantırıw, mu'nsip shan'araq basqarıwshısı bolıw istegin qa'liplestiriw ;

–jaslarımızdı erkin pikirlewge u'yreniw;

–barkamol apvladqa ta'n a'deplilik o'neri ha'm ma'deniyatın u'yretiw;

–o'zbek xalqının milliy u'rip–a`det, da`stu`r ha`m qa`diriyatların a`melde qollaw ko`nikpelerin qa`liplestiriw ;

–insaniyat tariyxıy rawajlanıwı protsessinde madeniy, ruwxıylıq, milliy miyrastag`ı awlad–ajdadlarımızdan qalg`an a`dep–ikramlılıq haqqındag`ı bilimlerden xabardar qılıw ;

–Oraylıq Aziya oyshıl ha`m ag`artıwshılarınıq shıg`armalarındag`ı hikmet, u`git ha`m na`siyatlarınan u`yretip, olardag`ı a`mel qılıwdı uqtırıw ;

–ta`biyatqa tuwrı mu`nsibettin` ma`nisin, ta`biyattı qorg`aw insandın` burışı ekenligin, ekologiyalıq nasharlıqqa alıp keletug`ın sebeplerdi an`law ha`m bahalaw boyınsha bilimler beriw ;

– ata–ana ha`m watan aldındag`ı burıştı ha`m og`an sadıqlıq ne ekenligin an`latıw ;

– o`z–o`zin an`law, shart–sharayatların, insan qa`diri ha`m xorlıg`ın an`law, onın ta`biyatın, milliy ha`m ulıwmainsanıylıq ma`deniyatın, ana tilin saqlaw, ruwxıylıq rawajlanıwın bazar ekonomikası menen u`zliksiz rawajlanıwdı tu`sindirip beriw ;

–joqarı insanıylıq pa`ziyletler ma`nisin an`latıw, olarg`a sanalı mu`nsibette bolıw, jaqsını–jamandı ajrata alıw bilimine iye bolıwın tu`sindirip ;

–ta`lim–ta`rbiya protsessinde beriletug`ın bilimler tutas ha`m sotsial shart–sharayatlar, milliy ha`m tariyxıy, ruwxıylıq faktorlar, ulıwmainsanıylıq qa`diriyatlar ma`nisin tu`sindirip ;

–oqıwshılardı bilim alıw menen joqarı insanıylıq kamillik ma`nisin tu`sinip a`mel qılıwg`a u`yreti w ;

– sabaqlarda ruwxıylıq, ag`artıwshılın`, ekonomikalıq, huqıqıy, ka`siplik tu`siniklerinin ma`nisin u`zlu`ksiz an`latıp barıwı za`ru`r ;

–a`dep–ikramlılıqqa ta`n sıpatlardı oqıwshılardıń ku`ndelik ıqtıyajına aylantırıw ;

– oqıwshılarda miynet ko`nikpelerin, do`retiwshilik mustaqil pikirlewdi, ka`sip tan`lawg`a ha`m a`tirap a`lemge sanalı mu`nsibetin payda qılıw ;

– a`dep–ikramlılıqtın` a`piwayı turmıshıq qag`ıydaları bolıwı u`lkenlerge hu`rmet, kishilerge izzet, shan`araqta bir–birin ezazlaw, miyman ku`tiw ha`m basqalardı ku`ndelik turmısqa sin`dirip barıwı. Balalardı ta`rbiyalawda (oqıwshı) oqıtıwshı to`mendegilerdi esapqa alıwı kerek ;

– ta`rbiyanın` oqıwshılar psixologiyachı ha`m jas o`zgesheligine maslıg`ın esapqa alıw ;

– oqıwshılardıń aqlıy –ruwxıylıq mu`nsibetlerin ta`sin u`yreniw ;

– oqıtıwshı–ta`rbiyasının` sawatxanlıq da`rejesi, ko`rkem o`neri ha`m sheberligi ;

– Oqıwshılardı ta`rtiplilikke ta`rbiyalawda sabaqlardı do`retiwshilik, da`stu`riy emes, sa`wbet, oyın, ta`biyatta, bahıs –sa`wbet, ushırıaw formasında bolıwı maqsetke muwapıq.

A`melde ta`rbiyalıq protsess anıq ha`m u`zlu`ksiz isine ha`m tu`rli jastag`ı balalardı qamrap alıwg`a ayırıqsha a`hmiyet beriw tiyis.

O`smir jigit ha`m qızlar tek g`ana bo`lajaq u`lken turmısqa tayarlıq ko`redi, ba`lki usı haqıqıy turmıs menen jasaydı.

Klasstan ha`m mektepten tis ta`rbiyalıq jumıslar oqıwshılardıń qızıg`ıwı, qa`lewleri, ıqtıyajlarına su`yengen halda olardıń sabaqtan bos waqıtlarında oqıw ta`rbiya protsessin toltıradı. Ol oqıwshılardıń do`retiwshilik qa`biletlerin, isbilermenligin asırıwg`a mu`mkinshilik jaratadı. Klasstan tis jumıslardıń o`zine ta`nlıgı sonda, do`gerek, klub da`stu`rlerinín` ren`–ba`ren`ligi, olar mazmunındag`ı jan`alıqlar o`smir jigit–qızlardın` shaxs sıpatında qa`liplesiwileri ushın jan`a mu`mkinshilikler daratadı.

A`debiyatlar:

1. Karimov I.A. Ma`naviy yuksalish ywlıda. –T.; Wzbekiston, 1998.
2. Karimov I.A. Halollik va fidoyilik faoliyatimizning asosiy mezoni bwlsin. –T.; Wzbekiston, 1994.
3. A.Avloniy. Turkiy gulistonyoxud axloq. –T.; Wzbekiston, 1999.
4. Barkamol avlod Wzbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.; «Sharq» nashriyoti, 1997.

2-tema. KLASSTAN HA`M MEKTEPTEN TIS TA`RBIYALIQ ISLERDI SHO`LKEMLESTIRIWDIN` ILIMIY-TEORIYALIQ TIYKARLARI

1. Klasstan ha`m mektepten tis ta`rbiyalıq isler oqıwshılar ta`rbiyasındag`ı boslıqlardı toltırıwǵa qaratılǵan sho`lkemlesken pedagogikalıq xızmet sıpatında

2. Klasstan ha`m mektepten tis ta`rbiyalıq islerdi sho`lkemlestiriwdin` ulıwma talapları ha`m nızamlılıqları

3. Klasstan ha`m mektepten tis ta`rbiyalıq isler kontseptsiyası

Mekteptin` oqıwshılar menen alıp baratug`ın oqıw shınıǵıwlarınan tis ha`r tu`rli ta`lim–ta`rbiya isleri klasstan tis jumıslar atıp alg`an . Klasstan tis isler mektep ta`lim–ta`rbiya protsessinin` quramalı bo`legi oqıwshılardıń bos waqıtların jolg`an qoyıw formalarınan biri.

Klasstan ha`m mektepten tis jumıslardı shaxstı ha`r ta`repleme kamal taptırıw ha`m onı turmısqa aktiv xızmetke tayarlaw ken` mu`mkinshilikke iye. Bul isler balalardıń qızıǵıwlarına muwapıq ta`rizde kewillik tiykarında sho`lkemlestiriledi. Oqıwshılar klasstan ha`m mektepten tis islerde o`zlerin qızıqtıratug`ın shınıǵıwlardı tanlap aladı ha`m olarda mushtaqlıq isbilermenlikke qatnasadı.

Mektep ha`m mektepten tis mekemelerdin` quramalı jumısların , mazmunı ha`m maqsetin belgilep buǵshingi ku`nimizdin` ba`rshe qırların esapqa alıwdı talap etmekte. Klass ha`m mektepten tis usı ta`rbiyalıq isler shaxs kamalatı basqıshların belgilep alıwǵa qaralıtǵanlıǵı msenen xarakterlenedi. Usı mashqaları jaqsı sheshiw ushın klasstan ha`m mektepten tis, ta`rbiyalıq isler diziminde to`mendegiler bolıwı tiyis :

– pedagoglar ha`m oqıwshılar ortasında o`z–ara hu`rmet mu`nsibetlerin qa`lipleskenliginin o`zine ta`n da`stu`r qurallarına tayanıw ;

– o`sip baratıwǵan insan shaxsin ta`rbiyada joqarı sotsial qa`diriyat alıw, ha` bir balam, o`smir ha`m jas jigittin qaytalanamas ha`m o`zine ta`nligin hu`rmetlew, sotsial huqıqın itibarda tutıw za`ru`r.

Klasstan tis jumıslardı tolıq qamtıp alg`an do`gerekler bir neshe qıylı bolıwı mu`mkin :

a) pa`n do`gerekleri;

b) sheber qollar do`gerekleri ;

v) ustashılıq do`gerekleri ;

g) sport do`geregi ;

d) ko`rkem ha`weskerlik do`geregi.

Orta ulıwmata`lim mekteplerinde bul jumıslardı klass bashsısı ha`m ta`rbiyalıq isler sho`lkemlestiriwshisi uyımlastıradı. Klass bashsısı do`gerek bashshılardı jaqınnan ja`rdem beredi. Qızıǵıwları, umtılıwları bir qıylı bolǵan o`z oqıwshılardı birar do`gerekke ag`za bolıwına shaqıradı.

Klasstan ha`m mektepten tis sho`lkemlestirilgen jumıslar oqıwshılar turmısındag`ı ta`rbiyalıq xızmetin toltıradı. Olardı du`n`ya qarasın tuwrı qa`liplesiwine, a`dep–ikramlılıq kamal tabıwına ko`meklesedi. Teoriyalıq bilimlerin a`meliyat, islep shıǵarıw menen tıǵız balynaisqa tiykar jaratadı.

Klasstan ha`m mektepten tis jumıslarg`a bashshılıq qılıwshı sho`lkemlestiriwshilerdin` wazıypaları ha`m ko`p qırlı. Klasstan ha`m mektepten tis ta`rbiyalıq isler sho`lkemlestiriwshisinin` wazıypalarına to`mendegiler kiredi:

– sabaqtan tis ta`rbiyalıq islerdi rejelestiriw ha`m a`melge asırıwdı qadag`alaw ;

– oqıwshılardıń klasstan ha`m mektepten tis ko`p qırlı jumısların pedagogikalıq ja`ma`a`t, oqıwshılar sho`lkemleri klass aktivleri ja`rdeminde jolg`a qoyıw;

– klasstan ha`m mektepten tis isler bag`darına tikkeley bashshılıq qılǵan halda, oqıtıwshılar, klass bashsıları, ata–analar, oqıwshılar sho`lkemleri, klass aktivlerine metodikalıq ja`rdem ko`rsetiw ;

–ulıwnamektep ha'm mektepler aralıq o'tkerilir atırǵan en' za'ru'r ta'rbiyalıq ilajlarg'a qanasıw ;

– oqıwshılardıń bos waqıtların sho'lkemlestiriwde ta'rbiya ha'm ma'deniyat mekemeleri ha'mde ja'ma'a'tshilik ku'shinen ken' paydalanıw.

Bul barada sho'lkemlestiriwshiler aktivligin u'sh tiykarǵı ta'repin ko'riw mu'mkin : sho'lkemlestiriwshilik, metodikalıq ha'm administrativlik.

Bular ko'binshe o'z-ara tıǵız baylanısqa halda ko'rinedi.

Sho'lkemlestiriwshinin' sho'lkemlestiriwshilik xızmetine to'mendegi bir qatar jumıslardı kiritiwi mu'mkin :

–ta'rbiyalıq jumıslar tarawında erisilgen tabıs ha'm kemshiliklerdi talıqlaw ;

–ta'rbiyalıq jumıslardıń maqset ha'm wazıypaların anıqlaw ;

–ta'rbiyalıq, xalıqlıq–siyasiy jumıslardı rejelestiriw ha'm olardıń mazmunı, forma ha'm usılların anıqlaw. ;

– klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyalıq jumıslardı toparlastırıw, basqarıwshı shaxslardı anıqlaw.

Mektepte ta'rbiyalıq jumıslardı anıq rejelestirmesten onın' mazmunı, forma ha'm usılların anıqlamastan, ma'lim bir dizimge salmastan turıp ko'zde tutılǵan maqsetke erisiw qıyın.

Klasstan tis jumıslardıń ta'rbiyalıq ta'siri ko'p. da'rejede oqıw protsessin sho'lkemlestiriw saviyasına ha'mde oqıwshılar ja'ma'a'ttin' ha'r qıylılıǵı qanday jolǵa qoyıwǵa baylanıslı. Klasstan tis xızmet ma'jbu'riy da'stu'r menen shegerelanmaydı, ba'lkı jaslardı ha'r qıylı oqu'shılardı ıqtıyarıy ra'wishte birlestiredi. Olardıń isbilermenligi tiykarında jumıslardı a'melge asıradı, pa'nge qızıqtıradı, olardı xalıqtın' ma'deniy turmısı ortalıǵına alıp kiredi.

Klasstan tis islepr shaxstag'ı sotsial aktivlik, sotsial sana ha'm a'dep–ikramlılıq a'detlerin payda etiwdin' en' za'ru'r faktori. Bul xızmet ilimiy ja'ma'a't, a'debiy ha'm mektep teatrlarının' jumsları, tu'rli temalarda o'tkeriletug'ın kitapxanlar konferentsiyası ha'm sa'wbetler, siyasiy, a'dep–ikramlılıq ha'm miynettemalarındag'ı lektsiya ha'm sa'wbetler , sotsial – paydalı miynet, siyasiy xabar. Bayram kesheleri ha'm ertilekleri, do'gerek shınıǵırların o'z ishine aladı.

Oqıwshılardıń klassdan tis jumsları o'z mazmunına ko're oylaw xızmeti ha'm qatnasıqlar quralı esaplanadı. Klasstan tis jumslarda alıńǵan xabar qabıl etilmeydi, qayta islenedi ha'm usı tiykarda jan'a bilimler payda qılınadı.

Oqıwshılar mektepten tis jumslardı qatnasıp, tu'rli kisiler menen belgili mu'nsibettege kirisedi, tu'rli wazıypaarg'a dus keledi. Sonın' ushın ha'm oqıwshılardıń mektepten tis xızmetleri qanshelli ha'r qıylı bolsa, olardıń mu'nsibetleri sonshelli bay, mu'nsibet ortalıǵı ken' ha'm ruwxıylıq o'siwi na'tiyjeli ja'ma'a'tte islewdi u'yrenedi, sotsial miynet quwanışhine sezedi, islep shıǵarıw miynetine qosıladı, ja'ma'a'tshilik pikirine boysunıwǵa, ja'ma'a't sharaftı menen gu'resine a'detlenedi. Mektepten tis xızmet onnan qatnasshılardıń ruwxıylıq ha'm fizikalıq rawajlanıwına ha'mde jas o'zgesheliklerine ko're bo'elgilenedi. Bul protsesske olar ta'lim alıp atırǵan mekteptin' shaaryatı ha'm ta'sir etedi. Ma'mleketimizdegi ba'rshe mekteplerdin' wazıypaları bir bolsa – da, usı mekteplerdin' o'zine ta'n o'zgeshelikleri bar ha'm bul o'zgeshelikler ma'deniy ha'm milliy sharayatlarda anıq ko'rinedi. Ta'rbiyashılar , klass basshılarının' klasstan ha'm mektepten tis alıp baratug'ın ta'rbiyalıq isderinde to'mendegi jumıs usılların paydalanıwları maqsetke muwapıq.

1. Awızeki is usılları. Tu'rli xabarlar, ma'jilisler, azang'ı jıynalıslar, lektsiyalar, kitapxanlar konferentsiyaları, ushırasıwlar, awızeki gazetalar, radionjurnallar .

2.A'meliy is alıp barıw usılları. Tu'rli jaylarg'a sayaxatlar, sport jarısları, olimpiada, iztaparlar jumıs xızmeti, jas ta'biyattanıwlar do'gerekleri, shenbelikler.

3. Ko'rgezmeli is usılları. Mektep muzeyleri, urıs ha'm miynet qaharmanları xanası, jan'a kitaplar ko'rgezmeleri.

Ta'rbiyaliq is pedagogtan pu'tin qa'biletlerin iske salıwdı, tınmay izleniwdi taqaza etedi. Keleshek a'wlad ta'rbiyalang'an, uyımlasqan, janajan watanımızdın haqıqiy puqaraları bolıwları tiyis.

A`debiyatlar:

1. Inomova M. Farzand-nihol, ota-ona-bog`bon. –T.; Wqituvchi, 1993.
2. Kozlova O.N. Vvedenie v teoriyu vospitaniya., 1994.
3. Suxomlinskiy V.A. Kak vospitat` nastoyashego cheloveka. Kiev, 1975.

3-TEMA. TA`RBIYALIQ ISLERDIN` FORMALARI HA`M OLARDI SHO`LKEMLESTIRIWGE QARATILG`AN TAYARLIQ ALGORITMI

1. Ta'rbiyaliq isler formalarınn` klassifikatsiyası
2. Klasstan ha'm mektepten tis ta'rbiyaliq islerdi sho'lkemlestiriwge qaratılǵ'an tayarlıq algoritmi

3. Ta'rbiyaliq islerin sho'lkemlestiriwdin` do`retiwshen`lik formaları

Ja'ma'a`t sho'lkemleri oqıwshılar menen sabaqtan tis waqıtlarda alıp barılatusın ha'r qıylı shınıǵ'ıwları oqıtıwshılar ja'rdeminde sho'lkemlestiredi. Klasstan tis isler o`z mazmunına ko're ju'da` ha'r qıylı : sotsial –siyasiy, ilimiy, sotsial paydalı, dene ta'rbiyalaw salamatlastırıw jumısları boladı. Klasstan tis jumıslar u'sh qıylı formada : massoviy, do`gerek ha'm individual formalarda sho'lkemlestiriledi.

Massoviy formalar : Ertelikler, mektep kesheleri, balalar bayramları ko`rikler, quwnaqlar ha'm tapqırlar do`geregi, seyil, klass ha'm mektep mu`zeyleri, balalar islerinin ko`zgermeleri ha'm basqalar.

**Do`gerek isleri** : mekteptegi ha'r bir do`gerek o`zinin` ba`rqulla is ku`nleri ha'm saatlarına iye bolıwı tiyis. Do`gerekte qatan ta`rtip bolıwı, do`gerek ag`zaları shınıǵ'ıwlarǵ'a keshikmesten keliwleri, do`gerek tapsırmaların ta`rtip menen ornılawları, do`gerektin` materiallıq baylıqların ıqtıyat qılıwları kerek.

Klasstan tis individual is : ha'r bir oqıwshı meyil ha'm qa'biletlerin rawajlanıwınva ja'rdem benredi. Bul iste klasstan tis oqıw u`lken a`hsmiyetke iye. Mektepte ha'r bir klass ushın klasstan tis oqıw da`stu`ri bar. Oqıwshının` ne qılıp atırǵ'anı ha'm oqıǵ'an na`rselerin qanday qabil etip atırǵ'anın oqıtıwshı biliwi ju'da` za`rwr. Sonın` ushın oqıtıwshının` klasstan tis oqıwg`a basshılıǵ`ı en` jaqsı kitaplardı tarqatıw ha'm oqıwshılarda oqılǵ`agn sabaqlıqları tuwrı, teren` qabil etiwdi rawajlantırıwdan ibarat.

Individual tapsırmalardıń tu`rleri ju'da` ko`p bolıp, o`u`simlikler o`stiriw, gu`ller, ovoshlar jetistiriw ha'm sonday tapsırmalar qatarına kiredi. Individual tapsırmalarda ha'r bir oqıwshının` mu`mkinshilik ha'm qızıǵ'ıwları esapqa alınsa, olar balalardıqa`biletleri, talantların o`stiriwge ja'rdem beredi. oqıtıwshı ta`lim protsessinde balalardıń ma`deniy ıqtıfıları ha'm kamolat da`rejelerin anıqlaw menen shug`ıllanadı. Olarǵ'a muwapıq ta`rizde ayırım oqıtıwshılar, topar yaki pu'tin klass menen alıp barılatusın klasstan tis islerdi rejelestiriw.

Mektepten tis isler

Mektepten tis isler balalardıń jas ha'm qızıǵ'ıwların esapqa alg`an halda, olardı ıqtıyariy ra`wishte, aktiv ha'm mustaqıl qatnasıwları sharayatında sho'lkemlestiriledi.

Rayon, qala , o`lke ha'm respublika mektep oqıwshılar sarayları ha'm u`yleri ansha ken` tarqalg`an mektepten tis mekemeler. Olar xalıq ta`limi organları basshılıǵ`ı astında isleydi.

Mektepten tis mekememe balalar kitapxanasınıq isi dıqqatǵ'a sazawar. Balalar kitapxanaları mekteplerdin` I–VIII klass oqıwshılarına, sonın` menen birge, mektepke shekemgri ta'rbiya jasındag`ı kitap oqıy alatug`ın balaldarg`a xızmet ko`rsetedi. Kitapxananıqn` pu'tin isi balalarg`a jaqsı ta'rbiya beriwge, pa`n tiykarların u`yreniwde oqıwshılarg`a ja'rdemlesiwge, balalarda oqtsıw ma`deniyatın ta'rbiyalawg`a, mustaqıl ra`wishte bilim alıw ko`n`nikpelerin payda qılıw ha'm bekkemlewge qaratılǵ'an .

Ko'pshilik mektepten tis mekemelerdin' isleri misalında, mektepten tis mekemeler oqıwshılar menen alıp barılatug'ın ta'lim-ta'rbiya isinde mektep ha'm shan'araqqa jıddiy ja'rdem bermekte degen juwmaqqa keliw mu'mkin. oqıtıwshı belgili xalıq jasaytug'ın jayda mektepte qanday mekemeler barlıg'ın bilip, olar menen birgelikte jumısta jolg'a qoyadı, oqıwshılardıń qızıg'ıwların esapqa alg'an halda, olardı do`gereklerge jollaydı. Mektep balaları menen alıp barılatug'ın ta'rbiyalıq isti rejelestiriwde mektepten tis mekemelerden alıwı mu'mkin bolg'an ja'rdemdi ha'm na`zerde tutadı. Mektepten ta'rbiyalıq is rejesin balalar mekemelerinin` rejesine maslastırıw za`ru'r. Mektep ta'rbiyalıq is rejesin oqıwshılar menen klasstan ha'm mektepten tis alıp barılatug'ın jumıslardıń forma ha'm metodlaorıwu'n, olardı aqılına jolg'a qoyıwdı ha'm o`z ishine aladı.

Klasstan ha'm mektepten tis isler sho`lkemlestiriwshisi, mektep ta'rbiyalıq isinin` ukıwma rejesin du`zedi ha'mde oqıwshılarg'a ha'r ta'repleme ta'rbiya beriwde mektep oqıtıwshıları, mektepten tis mekemeler ha'm mektepti atalıqqa alg'an sho`lkemlerinin` jumısların bir-birine muwapıqlastıradı.

OQIWSHILARGA TA'RBIYA BERİWDİN TIYKARGI TU'RLERİ HA'M FORMALARI

Klass basshısı ta'repinen o'tkeriletug'ın ba'rshe ta'rbiyalıq ilajlar usı bo`limge kiritilip, klass ta'rbiyalıq saatları dep ju`ritiledi (jıl dawamında 30–34 saat dars sabaq kestesine kiritiledi), ol a'piwayılastırılğ'an ba'rshe klasslar ushın qulay to'mendegi u'lgige tu'siriliwi mu'mkin. En` alding'ı a`debiyatlarda berilgen rejelestiriw sızılmasına «Orınlanıw tu'ri» qosımsha sıpatında kiritiledi. Maqset, rejelestirilgen tema mısalı, «Ata–anam –su`yengen tawım» ju`zesinen sa`wbet, keshe, konferentsiya ushırasıw, ekskursiya ha'm basqalardı o'tkeriw mu'mkin. A`lbette, bul ilajlardın` bir oqıw jılında o'tkerip, klass basshısının` ta'rbiyalıq jumıs rejesinde bul tema ha'r jılı qaytalanıp, orınlanıw tu'ri o`zgetirip barıladı.

Klass basshısı miynetinin` o`nimli bolıwında bul usıl a`nshe na'tijje beredi.

	Ta'rbiyalıq ilajlar atı	Orınla w tu'ri	Waqtı	Juwapker kisi	Orınlanıwı haqqında
	Ata–anam su`yengen tawım	Ushıra sıw	Mart ayının` 1–ha`ptesi	Klass ata–analar komiteti baslıg'ı	Ilajg'a ... ata–ana, ... oqıwshı qatnasadı

Klass ta'rbiyalıq saatlarının` temaları to'mendegi bo`limlerin o`z ishine aladı ha'm joqarıdag'ı u'lgige ta'rtip menen ja`mlenedi.

A`debiyatlar:

1. Bazarbaev J. Tiykarg'ı nızam ha'm huqıqıy ma`deniyat. «Ilim ha'm ja`miyet» jurnalı, 2007, № 3-4, 21-bet.
2. Xasanboeva O., Xasanboev J. Pedagogikaning umumiy asoslari. -T.; TDPU nashriyoti, 2001.
3. Shurkova N.I i drugie. Novie texnologii vospitatel`nogo protsessa. -M.; 1994.

4-TEMA. KLASSTAN HA'M MEKTEPTEN TIS TA'RBIYALIQ ISLERDI REJELESTIRIW REJE

1. Ta'rbiyalıq islerdin` konstruktsiyası
2. Ta'rbiyalıq islerdin` maqsetin belgilew

Ta'rbiyalıq islerdin` rejesi haqqında ulıwma tu'sinik. Ta'rbiya protsessinin` ma`nisi, teren` bilip, onı sho`lkemletsiriwdı, isbilermenlik ha'm epshillik, ba'rshe jan'a ha'm alding'ı

na`rselelerdi a`melde na`tiyjeli qollay bilim mektep oqıwshısı shaxsin rawajlantırıw protsessine basshılıq qılıw printsiplerine biri.

Na`tiyjeli basshılıq metodikasın mektep turmısı ha`m xızmetin engiziw u`lgisi bolg`an kollegial ha`m jeke basshılıqtın birge qosıp alıp barılıwı balalar ta`g`diri, olardıń ta`rbiyasına pedagoglar ja`ma`a`ti juwapkershiligi ha`m direktordın shaxsiy juwapkershiligin ta`miyinleydi.

Basshılıqtın za`ru`r printsiepi rejeli bolıp, onın ja`rdeminde pedagogikalıq ta`sirler dizimi ha`m ta`rbiyalıq iste ketpe–ketlikte erisiledi. Rejalilik direktorg`a ta`rbiyanın ba`rshe ma`selelerin anıq a`melge asırıw kelesheklerin ko`rsetedi.

Usı ta`liymatına tiykarınan metkepten tıs islerdi rejelestiriw ha`m onın a`melge asırılıwına basshılıq ha`mde qadag`alawdı uyımlastırıp barıw mektep iske basqarıwshı diziminde za`ru`r a`hmiyet ka`sip etedi.

Klasstan ha`m mektepten tıs islerdin ulıwnamektep rejesin ruwxıylıq ha`m ag`artıwshılıq boyınsha direktor orınbasarı basshılıg`ında, klass basshıları, metodikalıq birlespesi, ta`jiriybeli oqıtıwshılar, mektep kitapxanası, oqıwshı–jaslar sho`lkemi, oqıwshılar uyımı, ata–analar komiteti ha`mde do`gerek basshılarının aktiv qatnasıwında du`ziw ha`mde onı mektepten jıynalıсында dodalawdan o`tkerip tastıyıqlaw maqsetke muwapıq.

Respublikamızdag`ı qatar mektepler alding`ı direktorlardın is ta`jiriybelerinde oqıtıwshılar ha`m klass basshılarının ta`rbiyalıq isine pedagogikalıq basshılıqtın jaqsılanıwın ta`miyinleytug`ın kompleks dizim payda bolmaqta.

Direktor oqıtıwshılar, klass basshıları, ta`rbiyashılar ha`m oqıwshılarg`a qarag`anda tutqan printsiptial jolı ha`m xızmetinde birlik bolıwına erisedi, mekteptin shan`araq, u`lkenlerdin miynet ja`ma`a`tleri, ja`ma`a`t sho`lkemleri menen tıg`ız birgelikte islewge umtıladı.

Mekteptin ta`rbiyalıq protsessine basshılıq qılıwda direktor baslawısh ha`m oqıw klasslar ta`rbiyalıq isinde ketpe–ketlikke a`mel qılıwg`a ayırıqsha itibar beredi, bul menen ta`lim protsessinde ha`m, sonın menen birge, sabaqtan tıs waqıtta ha`m ta`rbiyanın u`zlu`ksizlik ha`m printsiptin a`melge asıradı.

Rejelestiriwge qoyılatug`ın talaplar

Klass basshının ta`rbiyalıq jumıs rejesi bul ma`jbu`riy pedagogikalıq hu`jjet. Is reje shereklik, yarım ha`m bir jıllıq du`zilisi mu`mkin. ha`zirgi sharayatta ta`jiriybelerdin ko`rsetiwine qarag`anda yarım jıllıq rejesinen paydalanıw a`nshe na`tiyje bermekte.

Rejelstiriwde to`mendegiler na`zerde tutilsa, oınq na`tiyjesi asadı. :

1. Reje jergilikli sharayatına qarap, mekteptin jaylasqan ornı, oqıwshılardıń saviyası, jasına qarap mu`mkin qadar mas du`zilisi kerek.

2. Reje belgili maqsetke qaratılıwı ha`m real (anıq) bolıwı za`ru`r.

3. Balalar ha`m o`smirler uyımı menen kelisiliwi tiyis.

4. Rejede oqıwshılardıń gu`zgi, qısqı, ba`ha`rgi ha`m jazg`ı kanikullarda qılatug`ın isleri sa`wleleniwi.

5. O`tkeriletug`ın ilajlardın orınlawshı shaxsları, mu`ddeti ha`m orınlanıwı tu`ri anıq, ko`rsetiliwi tiyis.

6. Reje mektep direktorı orınbasaralı ta`repinen ko`rip, direktor ta`repinen tasdıqlanıwı sha`rt.

Ta`rbiyalıq jumıs protsessin endi baslag`an, kem ta`jiribege iye klass basshısı, a`detke ken` qamtıl`an jumıs rejesin du`zse, pedagog shegaralang`an reje menen is, isleriwi menen. Biraq ha`r eki halda ha`m ba`rshe klass basshılarının ta`rbiyalıq rejesinde ta`rbiyalıq is xızmetinin tiykar`ı mazmunı ha`mde bag`daraları tolıq sa`wleleniwi tiyis.

Ulıwma orta ta`lim mektebinin 8–klass ushın oqıw jılının yarım jılına mo`lsherlengen u`lgili jumıs rejesin keltiremez.

I BO`LİM. KLASSQA QISQASHA XARAKTERİSTİKA

Klasstan oqıwshı bolıp, ... tasi qızlar ha'm ... tasi u'l balalar.

Solardan... tasi «Balalar ha'm o'smirler» uyımı ag'zası.

«Oqıwshılardıń bilim da'rejelerin qadag'alawdın` reyting ko're aktiv ha'm o'zlestirmewshi oqıwshılar sanı».

Klass oqıwshıları sabaqlarda sanalı ta'rtiptke erisken ha'm klasstan tıs jumıslardıń ko'pshilik ma'selelerin mustaqıl sheshedi. Oqıwshılar aktiv, miynetsu'yiwshilik ha'm dostana ja'ma'a't.

Klass basshısı oqıwshılar haqqındag'ı to'mendegi mag'lıwmatlardı usı bo'limge keltirishleri mu'mkin :

1. Bala qay jerde jasaydı ?
2. Onın` ata–anası qay jerde ha'm kim bolıp isleydi ?
3. Shan`araq quramı, shan`araqtın` ma'deniy da'rejesi.
4. Shan`araqtag'ı o'zwara mu'na'sibet
5. Shan`araqtag'ı balag'a ja'rdem beriwidin` o'zine ta'nligi.
6. Balanın` u'ydegi ku'n ta'rtibi ha'm xojalıq awhalı.
7. Balanın` u'y ha'm ja'ma'a't islerine qatnasıwı.
8. Pa'n do'gereklerine qatnasıwı (mektep ha'm mektepten tıs).
9. Balanın` mektepten tıs dosları ha'm tanısları.
10. Oqıwshı jazda qay jerde ?
11. Bala turmısındag'ı en` za`ru'r waqıya–qubılıslar.
12. Gazeta ha'm jurnallarg'a jazılıwı
13. Oqıwshı salamatlıg'ının` awhalı xızmetkerlerinin` mag'lıwmatına ko're.

II BO'LİM. TA'RBIYALIQ WAZIYPALAR

1. Oqıwshılardı miynette ha'm o'zbek xalqının` mustaqıl ma'mleket qurıwdag'ı qurıwshılıq islerinde qatnasıwın ta'miynlew.

2. Jaslardı internatsional ha'm basqa xalıqlardıń qarındashlarsha doslıg'ı ruwxında ta'rbiyalaw.

3. Oqıwshılardıń o'zlestirlemeslik sebeplerin anıqlaw ha'm saplastırıw ilajların belgilew.

4. Oqıwshılardı ulıwma orta ta'limden keyingi basqıshg'a tayarlaw.

5. Joqarı ruwxıylıq, iyman ha'm iseniminli bolıw, g'a'rezsizlik ideyaların sin'diriw.

6. Klasstag'ı ha'mme oqıwshılardıń bilim da'rejesin asırıwg'a erisiw.

7. Oqıwshılardıń sanalı ta'rtpi ushın oqıwg'a ha'm miynetke tuwrı mu'nsibetin ushın gu'res alıp barıw.

8. Oqıwshılar xızmetin sho'lkemlestiriwde olardıń o'zbetinsheligi ha'm isbilermenlegin asırıp barıw.

9. «Balalar ha'm o'smirler uyımı» na kiriw ushın tayarlaw.

Eskertiw : Ta'rbiyalıq wazıypalar oqıwshılardıń jas o'zgesheligine qarap o'zgartiriledi.

A`debiyatlar:

1. Konarjevskiy Yu. Sistemniy podxod k analizu vospitatel'nogo meropriyatiya. Chelyabinsk, 1980.

2. Metodicheskie rekomendatsii po analizu sostoyaniya vneurochnoy vospitatel'noy raboti. -Ivanovo, 1989.

3. Mavlanova R., Normurodova B., Rahmanqulova R. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. –T; «Fan», 2007.

5-TEMA. SHO'LKEMLESTIRIWSHI HA'M ONIN` XIZMETIN ALIP BARIW METODIKASI REJE

1. Sho'lkemlestirishiler haqqında tushinik
2. Ruwxiy-ag'artirishliq ta'rbiya isleri boyinsha direktor orinbasarinin ta'rbiyalik xizmeti

3. Direktor orinbasarinin xizmetin sho'lkemlestirish metodikasi

4. Direktor orinbasarlariga qoyilaturg'in tiykarli talaplar

Direktor orinbasari oqirushilarg'a mehir ham muxabbat, pedagogikalik jam'atiga ham ata-analarg'a qarag'anda talapshan bolgan halda is tutirdi ham belgili o'z ustinde islew, sabir-barshalı, o'z pikirlerin puxta bayan qilip, o'zgeshelerdi o'zine tartiw o'zgeshelikleri o'zinde boladi.

Ma'mleket ham hukimetimiz ta'repinen qabil qiling'an barche hu'jjetler manisin, Prezident shig'armaların jaqsi biliwi. Oni oqirushi -jaslar arasında tarqata alıwı, xalıq pedagogika dasturlerin, o'zbek xalıq milliy urip -adetleri, qadiriyatları, alımları u'gitlerin jaqsi biliwleri tiyis.

-Ma'mleketimizdin ishki ham sırtqi siyasatın jaqsi biliwi ham onı o'z xizmetinde esapqa alıwı, ta'rbiyalik islerdi sho'lkemlestirishdin ilimiy tiykarları hamde jan'asha usıl ham metodların jaqsi biliwi ;

-radio, televidenie ham massalıq xabar basqa quralları arqalı berilgen en son'gi jan'alıqlardan xabarsız bolıwı hamde olardı manisin oqirushilarg'a jetkere alıwı;

-klasstan tis ilajlardı tayarlaw ham o'tkere biliwi;

-rayon, qala, oblast, respublika ortasında o'tkerileturg'in ilajlarda qatnasıwı;

-mektepte oqirushılar menen ta'rbiyalik islerdi alıp barıp atirg'an metodikalik usınıslar berip barıwı;

-sistemalı rawishte o'z ko'nikpesin asırıp turıwı, o'z tarawı boyinsha o'tkerileturg'in seminarlarda qatnasıw.

DIREKTOR ORINBASARININ HUQIQLARI

Nızomda belgilengen wazıypalar menen balynalı pedagogikalik xizmetkerlerge ko'rssetpe beredi.

Xizmet wazıypası na kelip shıqqan halda klasstan ham mektepten tis sho'lkemlestirish ham jan'a dog'ereklerdi ashıw mas'elelerin sheshiw.

- Klass basshısının ta'lim-ta'rbiyalik isleri boyinsha erisken tabısların esapqa alıw, onı sıylıqlaw ushın direktorg'a usınıs qilıw ;

- klass basshılarının o'z wazıypasına juwapkershiliksizligi ham suiste'mol qilganlıg'ı ushın direktor menen kelisilgen halda eskertiw beriw;

-balanı jaqsi ta'rbiyalag'an ata-analardı, mektepkе ja'rdem bergен ma'ha'lle aktivlerin sıylıqlaw ushın direktorg'a usınıs beriw huqıqına iye.

Direktor orinbasari menen to'mendegi isler kelisiliwi kerek:

- klass bashsıları is rejesin direktor menen birgelikte tastıyqlaw;

-mektepte o'tkerileturg'in sport jarısları rejesin direktor menen birgelikte tastıyqlaw;

-turli qıylı dog'erek isleri rejesin direktor menen birgelikte tastıyqlaw.

Mektep ham mektepten tis mekemleerdin sho'lkemlesken formaları, mazmunı ham maqsetin bu'gingi kunimizdin barche qararların esap alıwdı talap etmekte. Klasstan ham mektepten tis usı ta'rbiyalik isler shaxs kamoloti basqıshların belgilep alıwg'a qaratilganlıg'ı menen xarakterlenedi. Usı mashqalanı jaqsi sheshiw ushın klasstan ham mektepten tis ta'rbiyalik isler diziminde to'mendegiler bolıwı tiyis :

- o'sip baratirg'an insan shaxsın ta'rbiyada joqarı sotsil qadiriyat dep ta'n alıw, ha'r bir balanin takrarlanmas ham o'zine ta'nligin hu'rmetlew, sotsial huqıqın itibarda tutiw tiyis ;

-milliylıktı o'zine ta'n dastur qurallarına tayanıw ;

-pedagoglar ham oqitirushılar ortasında o'z-ara hu'rmet mu'nsibetlerin qaliplestirish;

–mekteptin ja`ma`a`t sho`lkemi, atalıq qılıwshı karaxanalar menen balynaisın bekkemlew;

–balalar qadag`alawsızlıg`ı ha`m nızam buzılıwının aldın alıw;

– jasaw jayı boyınsha balalardıń bos waqtın sho`lkemlestiriw;

– oqıwshılardıń shan`araqlarına barıw ha`m balalardı ta`rbiyalawda olarg`a ja`rdem beriw ;

–jas a`wladtın` Watang`a, ja`miyetke ha`m miynetke, o`zine ha`m adamlarg`a mu`nsibetin an`lap alıwıg`a qaratılğ`an a`dep–ikramlılıq sezimlerin ta`rbiyalaw.

Klasstan ha`m mektepten tıs sho`lkemlestirilgen isler oqıwshılar turmısındag`ı ta`rbiyalıq xızmetin toltıradı. Olardıń du`n`ya qarasın tuwrı qa`liplesiwine a`dep–ikramlılıq kamal tabıwına ko`meklesedi. Teoriyalıq bilimlerin a`meliyat islep shıg`arıw menen tıg`ız baylanısıwına tiykar do`retdi. Klasstan ha`m mektepten tıs islerge basshılıq qılıwshı sho`lkemlestiriwdin` wazıypaları ha`m ko`p qırılı.

Ta`rbiyalıq isler balalardıń ku`ndelike turmısınan alıng`an anıq da`lillel ha`m waqıyalardı, ko`rkep a`debiyat, waqıtlı so`ylesiwi, kinofil`mlerden alıng`an mısallardı talıqlaw ha`mde dodalaw tiykarında o`tkeriledi. Bul islerdin` o`zgesheligi sonday, bul balalardıń o`zin a`dep–ikramlılıq qattı –ha`reketoleri haqqında oy ju`ritiwge ha`m olarg`a tuwrı baha beriwge u`yretedi.

Klasstan ha`m mektepten tıs ta`rbiyalıq isler oqıwshılardıń sabaqtan bos waqtsıtlarındağ`ı oqıw ta`rbiya protsessin toltıradı ha`m ken`eytiredi, oqıwshılardı o`zbetinshe bilim alıwları, jaqsı qa`biletlerin, isbilermenligi asırıwıg`a mu`mkinshilik do`retdi.

Usı sebepli keyingi da`wirde oqıwshılardıń sabaqtan tıs waqıtların kewilli uyımlastırıwıg`a ayırıqsha a`hmiyet bermekte.

Klasstan ha`m mektepten tıs sho`lkemlestirilgen ta`rbiyalıq isler oqıwshılar turmısındag`ı ta`rbiyalıq xızmetipn toltıradı. Olardı sanalı, du`n`ya qarastı qa`liplestiredi. Klasstan ha`m mektepten tıs ta`rbiyalıq isler sho`lkemlestiriwshisinin wazıypalarına to`mendegiler kiredi. :

– sabaqtan tıs ta`rbiyalıq islerdi rejelestiriw 9ha`m a`melge asırıwdı qadag`alaw ;

–oqıwshılardıń klasstan ha`m mektepten tıs ko`p qırılı islerin pedagogikalıq ja`ma`a`t, oqıwshılar sho`lkemleri, klass aktivleri ja`rdeminde jolg`a qoyıw;

–klasstan ha`m mektepten tıs isler bag`darına tikkeley basshılıq qılğ`an halda oqıwshılar sho`lkemleri klass aktivlerine metodikalıq ja`rdem ko`rsetiw ;

–ulıwnamektep ha`m mektepler aralıq o`tkeriletug`ın en` za`ru`r ta`rbiyaltsq ilajlarda qatnasıw ;

–oqıwshılardıń bos waqıtların sho`lkemlestiriwde ta`rbiya ha`m ma`deniyat mekemeleri ha`mde ja`ma`a`tshilik ku`shinen ken`paydalanıw.

Klass ja`ma`a`ti menen alıp barılatus`ın ta`rbiyalıq islerdin` ko`lemi, tiykarıg`ı bag`darları, mazmunı ha`r bir jas basqışında oqıwshılardıń psixikalıq rawajlanıwına ma`s keliwi tiyis.

Ta`rbiyalıq is pedagogtan pu`tin qa`biletin iske salıwdı, tınmay izleniwde taqaza etedi. Keleshek a`wlad ta`rbiyalang`an, uyımlasqan, aqıl, janajan Watanımızdın` haqıqiy puqaraları bolıwı kerek.

Mektepte baslawısh klasslardı ta`rbiyalıq islerdi alıw barıw onı jolg`a qoyıw klass basshısı yaki ta`rbiyalıq isler sho`lkemlestiriwshileri ta`repinen uyımlastırıladı, ta`rbiyalıq istin tiykarıg`ı bag`darları oqıwshılardı ilimiy du`n`ya qaras tiykarların qa`liplestiriw, olardı milliy g`a`rezsizlik ruwxında ta`rbiyalaw, oqıwshılardıń sotsial paydalı miynetin sho`lkemlestiriw, oqıwshılarda moral` ma`deniyatın, olardıń o`z huqıq ha`m burishlerin qarag`anda sanalı mu`nsibetin ta`rbiyalaw, oqıwshılarda o`z–o`zin basqarıw ko`nikpelerin qa`liplestiriw.

Baslawısh klass oqıwshısı ha`m klass basshısı xızme`tinin` tiykarıg`ı wazıypalarınan biri oqıwshılardıń aqıl ta`rbiyalıq ja`ma`a`ting sho`lkemlestiriw.

Baslawısh ja`ma`a`t isi sonday qurıladı, onnan klass basqa ja`ma`tleri menen baylanısı ba`rqulla a`melge asırıladı, ulıwnamektep da`stu`rleri saqlanadı. baslawısh ja`ma`a`t

oqıtıwshı –ta`rbıyashı ha`m klass basshısı, oqıwshılar o`z-o`zin basqarıw organları basshılıg`ında ulıwmamektep sotsial paydalı isleri xızmetinde qatnasadı.

Oqıtıwshı ha`m klass basshısı salamat, aqıl balalar ja`ma`a`tin qa`liplestiriw menen birge ba`rqullar balalar qızıg`ıwların qollay –quwatlaydı, olardıń sotsial paydalı xızmetin bag`darlap baradı.

Kishi jaslı oqıwshılar ju`da` aktiv aktiv ha`m ha`reketshen boladı. Aktivlikke umtılıw bul jastag`ı balaların` organikalıq ıqtıyajı. Biraq, bunda balalar ha`li jeterlik turmıslıq ta`jiriybege iye bolmaydı ha`m ku`ndelik pedagogikalıq basshılıqqa ıqtıyaj sezedi. Baslawısh klass oqıtıwshısı balanın` ilim mektebindegi qa`deminen ta`rbıyalıq istin` ja`ma`a`tshilik mu`nsibetlerine do`retiwge zor imkaniyat beretug`ın, balalarda bir–birlerine g`amxor mu`na`sibette bolıwın ta`rbıyalaytug`ın, individual qa`biletlerin rawajlantırıw ushin qolay imkaniyatlar do`retetug`ın usılların tanlaydı.

Oqıtıwshı klass klasslarda balalarg`a o`zlerin qızıqtırıwshı xızmet tu`rin tanlawg`a ja`rdem beredi. Biraq ko`binshe kishi jastag`ı oqıwshılar jas o`zgesheliklerine ko`re, o`z o`zgesheliklerin tuwrı bahalay almaydı.

Balalardıń o`siwi olarda ja`ma`a`tshilik eplilik ha`m ko`nikpelirnin` qa`liplesip barıwı oqıtıwshı–ta`rbıyashının` balalar ja`ma`a`ttine basshılıq qılıwdag`ı protsessin o`zgartirip beredi.

Oqıtıwshı baslawısh klasslardan –aq aqıl balalar ja`ma`a`tin do`retiw tiykarında salamat ja`ma`a`tshilik pikirin do`retdi.

Baslawısh klass oqıwshılarının` balalar ta`rbıyalıq ja`ma`a`tin do`retiw tarawındag`ı isin joqarı klasslardın` klass basshıları dawam ettiredi.

Baslawısh klass oqıtıwshısı oqıwshılardı ta`li ha`m ta`rbiyanın` ko`rkem sharayatında, olardıń ja`ma`a`t xızmeti protsessinde u`yrenedi.

Klasstan tıs is oqıwshılarg`a birar maqsetke qaratıl`an pedagogikalıq ta`sir waqtın uzaytıradı, ol oqıtıwshının` sabaqlarda iyellegen bilimlerini ken`eytiriw ha`m teren`lestiriw, balalardıń qa`biletin rawajlantırıw, olardıń ha`r qıylı qızıqıshlarıwın qandırıw, ma`deniy dem alıwların uyımlastırıw mu`mkinshiligin beredi. Klasstan tıs is balalardı ja`miyet turmısına tartıwdın` u`lken mu`mkinshiliklerine iye.

Bul barada sho`lkemler aktivligin u`sh tiykar`ı ta`repin ko`riw mu`mkin: sho`lkemlestiriwshilik, metodikalıq ha`m administrativlıq.

A`debiyatlar:

1. Azarov Yu.P., Baytenova L.M., Belozertsev E.P. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. –T.; Wqıtuvchi, 1991.

3. Ivanova N. Mejdu ideal`nım i real`nım. Na kakie tsennosti orientiruetsya uchitel`. // Direktor shkoli. 1998, № 1, str. 17-26.

4. J.Xasanboev, M.Twropova, O.Xasanboeva. Ma`naviy-axloqiy tarbiya

6-TEMA. SHAN`ARAQTA HA`M KEN` JA`MIYETSHILIKTE BALA SHAXSININ` QA`LIPLESIW REJE

1. Shan`araqlardag`ı bala ta`rbıyası ma`selesi

2. Shan`araqta bala ta`rbıyasında milliy u`rp-a`det ha`m da`stu`rlerden paydalanıw. Balalardı miynetke u`yretiw ha`m olarg`a ekonomikalıq ta`rbiya beriw.

3. Ata-analarg`a pedagogikalıq bilim beriw

Ma`mleketimizde shan`araq, shan`araqta bala ta`rbıyası ma`mleketlik siyasat da`rejesindegi ma`sele sıpatında:

- 1998 jıl «Shan`araq jılı» dep ja`riyalandı;

- 1998 jılı «Shan`araq kodeksi» qabıl etildi;

- Ma`mleketimizdin` tariyxında birinshi ma`rte Respublikalıq «Shan`araq» ilimiy-a`meliy Oray sho`lkemlestirildi;

2001-jıl «Ana ha`m bala» Ma`mleketlik bag`darlaması haqqında qararı qabıl etildi.

«Shan`araq» ilimiy-a`meliy Orayının` tiykarǵı maqseti ha`m wazıypalarınan biri bul shan`araq kontseptsıyasın jaratıw ha`m onı a`meliyatqa en jaydırıwdın` metod ha`m quralların islep shıǵ`ıw, bul arqalı hu`kimetimizdin` sotsial-gumanitar siyasatın jolǵa qoyıwdan ibarat boldı. Solay etip, shan`araq, ana ha`m balanı sotsiallıq qorg`aw ha`m bas ma`sele bolıp, shan`araqtaǵı ortalıqtı a`dep-ikramlılıq ha`m ma`deniyat nızamlıqları tiykarında qurıw talap etilmekte.

Da`stu`r so`zi latin tilinen aling`an bolıp, «trado» -uzatıw, uzataman ma`nislerin bildiredi. Da`tu`rler bir a`wladtan ekinshi a`wladqa o`tken, aldın`g`ı a`wladtan miyras bolıp qalg`an predmet, ha`diyse, qaraslar, isenimler, normalar ha`m protsesslerdin` jıynag`ı bolıp tabıladı.

Da`stu`rler huqıq, siyasat, ekonomika, etnografiya, din, a`debiyat, ma`deniyat sıyaqlı sotsiallıq turmıstın` tu`rli tarmaqları ushın ta`n bolıp ideyalar, ushırasıwlar, u`rp-a`detler, bayramlar, qosıqlar da da`stu`r formasına kiriwi mu`mkin. Sonday-aq, belgili bir xalıqqa, ma`mleketke, u`lkege, milletke, shan`araqqa ta`n bolǵan, ulıwma –insanıylıq da`stu`rler de bolıwı mu`mkin.

U`rp-a`detler bolsa o`zinin` insanlardın` islep shıǵ`arıwdan tıs xızmetlerin o`z ishine alıwı menen da`stu`rlerden parıqlanadı. Sonlıqtan-da u`rp-a`detler turaqlı sotsiallıq qatnaslardın` jıyındısı bolıp, ko`pshilik jag`daylarda ken` ja`miyetshilikтин` pikirine su`yenedi. Da`stu`r o`z ishine u`rp-a`detlerdi, mereke ha`m a`deplilik normaların qamtıp aladı.

U`rp-a`det ha`m da`stu`rlerdin` jaratıwshısı xalıq bolıp tabıladı. Xalıq bolsa shan`araqlardan quralǵan.

Shan`araqlarda to`mendegi sharayatlar jaratılsa ta`rbiyanın` na`tiyjeliligın asırıw mu`mkin:

1. Mektep o`zinin` ta`lim-ta`rbiyag`a tiyisli ta`sirlerin shan`araq ta`rbiyası protsessine izshil bag`darlay alsa.

2. Oqıtıwshılar menen shan`araqtın` birge islesiwı bekkemlenip, bunda eki ta`rep etiko-pedagogikalıq ta`rbiyalıq talaplardı durıs sho`lkemlestire alsa.

3. Xalıq bilimlendiriw bo`limleri ha`m oqıw orınları ata-analardı ta`rbiya protsesslerine tarta alsa.

4. Oqıtıwshılar ta`repinen shan`araq ta`rbiyasına basshılıq etilse.

5. O`z gezeginde ata-analar bolsa ta`rbiyasındag`ı o`z minneti, wazıypaları ha`m juwapkershiligin tolıq sezse.

Ata-analardıń ta`rbiyası haqqında sawatlılıq da`rejelerin asırıw ushın:

-xalıq bilimlendiriw organları;

-oqıw organları;

-ma`deniyat tarawı;

-sawlıqtı saqlaw organları;

-huqıq qorg`aw organları;

-pedagogika ja`ma`a`ti ag`zaları;

-islep shıǵ`arıw mekemeleri;

-isshi ha`m xızmetkerler;

-ata-analar birgelikte bir maqsetke, yag`nıy ha`r ta`repleme rawajlang`an ka`mil shaxstı ta`rbiyalawg`a qarata is alıp barıwları tiyis.

Bala ushın shan`araq en` da`slepki ta`rbiya oshag`ı bolsa, mektep bul ta`rbiyadag`ı boshlıqlardı ja`nede tolıqtırıp, ta`rtipke salıp, belgili bir maqsetke qaray bag`darlap baradı. Ken` ja`miyetshilik bolsa balanın` alg`an ta`rbiyasın a`melde sınap ko`riwge qaratılǵan ta`jiriybe-sınaw ha`mde tu`rli ta`rbiyalıq ta`sirler maydanı bolıp xızmet etedi. Ken` ja`miyetshilik arasında bala tu`rli jag`daylarg`a dus keledi ha`m tu`rli insanlar menen qatnasta boladı. Usınday protsesslerde balanın` ta`rbiyalang`anlıq da`rejeleri ko`zge taslanadı. Sonlıqtan- da mektep, shan`araq ha`m ken` ja`miyetshilik keleshek a`wladtı ta`rbiyalawda bir maqset, yag`nıy ka`mil insanlardı qa`liplestiriwge qarata birgelikte is alıp barıwları tiyis. Mektep, shan`araq ha`m ken` ja`miyetshilikтин` bala ta`rbiyasındag`ı birgelikte islesiw mexanizmi tolıq iske tu`sken jag`dayda g`ana jas a`wladtı g`a`rezsizlik ruwxında, olardıń pikirlew ma`deniyatın qa`liplestiriw ha`m

ja`ne de rawajlandiruv, uliwma barliq ta`rbiya tu`rleri mazmunina say ta`rbiyalaw mu`mkinshiligi oyanadi.

Sonliqtan–da 1998 jili O`zbekstan Respublikasi Xalq bilimlendiriw Ministriligi ta`repinen «Oqiwshilardi shan`araq, ma`ha`lle, mekteptin` birgeliktegi is alip barıw» kontseptsiyasi islep shig`ildi.

A`debiyatlar:

1. Karimov I.A. «Ba`rkamal a`wlad jili» ma`mleketlik bag`darlamasin islep shig`ıw ha`m a`melge asırıw boyınsha sho`lkemlestiriwshilik ilajlari haqqında O`zbekstan Respublikasi Prezidentinin` biyligi. // «Ustaz jili» gazetasi, 12.12.2009, 1-bet.

2. Vzaimnoe otnoshenie shkoli, semeystva i obshestva. (klubniy arxiv. Slova professora moskovskogo universiteta N.A.Sergievsckogo, proiznesyonnie 2 oktyabrya 1875 goda v Moskovskoy gimnazii Kreymana). // Direktor shkoli. 1998, № 1, str. 33-36.

3. Jalilov Sh. Mahalla yangilanish davrida. –T.; Mehnat, 1995.

4. Inomova M. Oilada bolalarni ma`naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. –T.: Fan, 1995.

5. Uzoqov X., G`oziev E., Tojiev A. Oila etikasi va psixologiyasi. –T.: Wqituvchi, 1992.